

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ ЛЬОТНИЙ КОЛЕДЖ**

**Циклова комісія економіки, соціально-
гуманітарних та фундаментальних дисциплін**

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

навчальної дисципліни «Основи економічної теорії»

обов'язковий компонент

освітньо-професійної програми

першого (бакалаврського) рівня освіти

Авіаційний транспорт

*(Оператор безпілотних літальних
апаратів)*

272 Авіаційний транспорт

**за темою № 11 - Економічні аспекти глобальних проблем та їх вплив на
економічний розвиток України**

Кременчук 2024

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 22.02.2024 №2

СХВАЛЕНО

Методичною радою
Кременчуцького льотного
коледжу Харківського
національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 17.01.2024 №6

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 22.02.2024 №2

Розглянуто на засіданні циклової комісії економіки, соціально-гуманітарних та фундаментальних дисциплін, протокол від 05.01.2024 № 14

Розробники: викладач циклової комісії економіки , соціально-гуманітарних та фундаментальних дисциплін, к.е.н., спеціаліст вищої категорії, викладач - методист, Пушкар О. І.

Рецензенти:

1. Директор Кременчуцької філії Класичного приватного університету, к.е.н., доцент, Мєняйлова Г.Є.
2. Зав. кафедри автомобільного транспорту та транспортних технологій, к.т.н., доцент Кременчуцької філії Класичного приватного університету Головіна О.В

План лекцій:

1. Глобалізація світової економіки як процес переходу від світової до планетарної господарської системи.
2. Глобальні проблеми сучасності, їх специфіка, економічний аспект.
3. Шляхи розв'язання глобальних проблем.
4. Глобальні проблеми та економіка України.

Рекомендована література:

Основна література:

1. Білецька Л.В., Білецький О.В., Савич В.І. Економічна теорія: політекономія, мікроекономіка, макроекономіка – К.: ЦНЛ., 2018.- 688с.
2. Горлач М.І., Соколов М.О., Кримов М.І., Лисенко С.Ф. та ін.. Економічна теорія: підручник для вищої школи – К.: ЦУЛ., 2017.-532с.
3. Базилевич В.Д. Економічна теорія: Політекономія: Навчальний посібник – К.: Знання, 2014. – 711 с.
4. Базилевич В.Д. Економічна теорія: політекономія: практикум: Навчальний посібник – К.: Знання, 2013. – 496 с.
5. В.Д. Лагутін, Ю.М. Уманців, Т.А. Щербакова та ін. Економічна теорія : підручник – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. – 608 с.
6. Моцелюк Н.В. Політична економія. Економічний розвиток. Сучасні економічні системи. Світове господарство: Навчальний посібник – К.:ЦУЛ, 2014.-168с.
7. Осецький В.Л. Політекономія: Навчальний посібник – К.: НАУ, 2013. – 380 с.
8. Семененко В.М., Коваленко Д.І. Економічна теорія: Політекономія: Навчальний посібник – К.: ЦНЛ., 2017.- 428с.
9. Сірко А.В. Економічна теорія: Політекономія: Підручник – К.:ЦУЛ, 2017.- 448с.
10. Старостенко Г.Г., Мірко Н.В. Політична економія: Навчальний посібник – К.: Кондор – Видавництво, 2013. – 464 с.
11. Федоренко В.Г. Політична економія: Підручник-К.: Алерта, 2015. – 487с.
12. Якобчук В.П. Економічна теорія: Навчальний посібник – К.: Ліра – К, 2015 – 408с.

Допоміжна література:

13. Базилюк А.В., Дерій Ж.В., Концева В.В., Хоменко І.О. Економічна теорія. Практикум: Навчальний посібник – К.: ЦУЛ., 2012.-312с.
14. Башнянин Г.І. Політична економія. Навчальний посібник. – К.:ЦУЛ, 2013. – 410 с.

15. Кузнєцова Л.В. Політична економія: Навчально – методичний посібник – К.: НУХТ, 2011. – 181 с.
16. Лопух К.В. Сучасний монетаризм: Монографія – К.: ЦУЛ, 2015.-272с.
17. Луценко Г.П. Курс економічної теорії: практика і теорія: Електронний посібник – Кременчук: КЛК НАУ, 2011. – 207 с.
18. Мельникова В.І. Національна економіка: Навчальний посібник – К.: ЦУЛ, 2012. – 248 с.
19. Носова О.В. Національна економіка: Навчальний посібник – К.: ЦУЛ, 2013. – 512 с.
20. Панчишин С.М. Аналітична економія: Макроекономіка і мікроекономіка: Підручник: у 2-х кн. / За ред. С.М.. — К.: Знання, 2013. 615 с.
21. Старостенко Г.Г. Національна економіка: Навчальний посібник – К.: Ліра – К, 2011. – 432с.
22. Шевченко О.О. Історія економіки та економічної думки: сучасні економічні теорії: Навчальний посібник – К.: ЦУЛ., 2012. – 280 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

23. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.rada.gov.ua.
24. Нормативні акти України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nau.kiev.ua.

Текст лекції:

1. Глобалізація світової економіки як процес переходу від світової до планетарної господарської системи.

Глобалізація є складним і багатовимірним процесом, у межах якого виокремлюють техносферну, економічну, геополітичну, соціокультурну та інші складові.

Глобалізація економіки - це процес безпрецедентного зростання обсягів міжнародних трансакцій у торгівлі, фінансовій та інвестиційній сферах, переміщення інформації, ідей та культурних цінностей, пов'язаних із технологічним обміном

Таким чином, глобалізація економіки є процесом системної трансформації світового господарства, пов'язаної з якісними перетвореннями традиційних міжнародних економічних відносин, що набувають загальнопланетарного масштабу. На думку відомого західного дослідника М. Кастельса, глобалізація економіки - процес «об'єднання найважливіших секторів національних економік у цілісну систему, яка у своїй цілісності функціонує в режимі реального часу».

Причини формування глобалізаційних процесів:

- процес інтернаціоналізації, який приводить до поглиблення співробітництва між країнами та посилення їх взаємозалежності;

- науково-технічний прогрес: поява інформаційних технологій, які корінним чином змінюють всю систему соціально-економічних відносин, переносять на якісно новий технічний рівень організаційно-економічні відносини, транспортні та комунікаційні зв'язки (зниження витрат на трансакції);

- загострення проблем, що є загальними для всіх людей і країн світу та є важливими з точки зору збереження та розвитку людської цивілізації.

Основні ознаки процесу глобалізації:

- взаємозалежність національних економік та їхнє взаємопроникнення, формування міжнародних виробничих комплексів поза національними кордонами;

- фінансова глобалізація – зростаюча фінансова єдність та взаємозалежність фінансово-економічних систем країн світу;

- послаблення можливостей національних держав щодо формування незалежної економічної політики;

- розширення масштабів обміну та інтенсифікація процесів руху товарів, капіталів, трудових ресурсів;

- створення інституцій міждержавного, міжнародного регулювання глобальних проблем;

- тяжіння світової економіки до єдиних стандартів, цінностей, принципів функціонування.

Глобалізація на рівні окремої країни характеризується ступенем взаємозв'язку її економіки зі світовою економікою в цілому. Незважаючи на зростання глобалізації світової економіки, не всі країни в однаковій мірі інтегровані до неї. Існують декілька головних показників, що визначають ступінь інтегрованості економік різних держав у глобальну економіку, серед яких:

- співвідношення зовнішньоторговельного обороту і ВВП;

- прямі іноземні інвестиції (ПІІ), які спрямовуються в економіку країни і з країни, та портфельні інвестиції;

- потік платежів роялті в країну та з країни, що пов'язані з переданням технологій.

Глобалізація на світовому рівні визначається економічними взаємозв'язками між країнами, який зростає та відбивається на зустрічних потоках товарів, послуг, капіталу та ноу-хау, що постійно збільшуються.

У сучасному світі глобалізація справляє домінуючий вплив на розвиток будь-якої держави. З одного боку, через розповсюдження інновацій у сфері технологій і менеджменту, активний обмін товарами, послугами, інвестиціями вона сприяє підвищенню ефективності функціонування національних економік, а з іншого – посилює нерівномірність, асинхронність та диспропорційність розвитку.

2. Глобальні проблеми сучасності, їх специфіка, економічний аспект

Глобальні проблеми – всезагальні проблеми, що визначаються загальнопланетарним за своїми масштабами і значенням характером, пов'язані з життєвими інтересами народів усіх країн, становлять загрозу життю всього людства і можуть бути вирішені лише спільними діями всіх країн світу.

До глобальних проблем відносяться:

- Екологічна. До екологічних проблем належать такі зміни стану довкілля, які можуть погіршити (прямо або опосередковано) умови життєдіяльності людини. Екологічні проблеми можуть бути спровоковані стихійними лихами. Ця проблема часто є наслідком впливу на природу людства. ;

- Проблема миру і роззброєння, запобігання ядерної війни. В арсеналах найбільших країн світу зосереджена така кількість зброї, якої достатньо, щоб знищити все живе на планеті. Значна небезпека криється також у локальних конфліктах, що можуть мати регіональне поширення.;

- Подолання бідності. Боротьба з бідністю залишається найважливішим завданням соціальної та економічної політики більшості країн світу. Особливо це стосується країн з перехідною економікою, що змінюють свою систему економічних відносин, до яких відноситься і Україна. Поглиблення бідності за останні десятиліття, особливо в країнах з низьким рівнем доходів населення, змусило міжнародні організації об'єднувати свої зусилля, спрямовані на цієї проблеми. ;

- Демографічна. демографічна проблема нині полягає в стрімкому зростанні населення в країнах, що розвиваються, і в загрозі депопуляції, тобто перевищення кількості померлих над кількістю народжених, в економічно розвинених країнах.;

- Енергетична і сировинна. Нині людство впритул наблизилось до межі вичерпання найдоступніших, а тому і найдешевших видів органічних і мінеральних ресурсів. Передусім це стосується нафти і газу.;

- Продовольча. Цілий ряд чинників зумовив підвищення цін на продукти харчування, що досягла нині найвищого рівня. Ця обставина серйозно позначилася на продовольчій безпеці бідних верств населення світу.;

- Освоєння космосу і світового океану. У освоєнні космосу людству доведеться вивчити різні ділянки космічного простору: Місяць, інші планети і міжпланетне простір. Збільшилося використання біологічних і почалося використання мінеральних ресурсів Світового океану .

- Міжнародний тероризм;

Найзагальнішою причиною загострення глобальних проблем є криза індустріальної цивілізації внаслідок:

- низькою рівня технологічної культури виробництва;
- безсистемної, безконтрольної, безмежної утилізації ресурсів природи;
- максимізації, а не оптимізації темпів економічного зростання;
- домінування технократичного підходу до виробництва;
- масштабного впливу людської діяльності на навколишнє середовище і необмеженого вторгнення людини в біосферу;

- швидкої урбанізації населення, зростання гігантських мегаполісів, що супроводжується скороченням сільськогосподарських угідь, лісів, бурхливою автомобілізацією;

- поглиблення суперечностей між світовим економічним простором і соціальним прогресом.

Таким чином, глобальні проблеми мають яскраво виражений економічний аспект. Вони впливають на структуру відтворення, динаміку економічних процесів, пошуки ефективних форм і методів управління.

Особливості глобальних проблем:

- вони мають загальнопланетарний характер, принципово важливі для всього людства;

- безпосередньо стосуються життєвих інтересів усіх верств населення, усіх країн і народів планети;

- мають взаємопов'язаний характер і суттєво впливають на всі сфери суспільного життя;

- відображають поглиблення та удосконалення світогосподарських зв'язків;

- потребують залучення колосальних технологічних, фінансових, трудових, інформаційних ресурсів, невідкладних і рішучих дій на основі колективних і скоординованих зусиль всього світового співтовариства;

- можуть бути успішно вирішені лише за умови створення адекватної моделі стійкого розвитку людської цивілізації.

3. Шляхи розв'язання глобальних проблем

Необхідність пошуку шляхів розв'язання глобальних проблем людства породжена тими реальними загрозами, які виникли перед світовим співтовариством, їх небезпечний характер для подальшого існування людства та пошук шляхів розв'язання наптовхує на два висновки.

По-перше, якщо наявні нині тенденції розвитку глобальних проблем збережуться і надалі, то вже упродовж цього століття людство наблизиться до меж свого економічного зростання. Наслідком останнього буде значне зниження як чисельності населення Землі, так і виробництва матеріальних благ та надання послуг. З іншого боку, світове господарство та міжнародні економічні відносини набули такого характеру, що є можливість змінити нинішні тенденції економічного зростання, стабілізувати економічний та екологічний стан людства і підтримати його в майбутньому. Глобальну рівновагу людство може свідомо спроектувати так, щоб мінімізувати негативні наслідки свого існування на Землі. У зв'язку з цим слід окреслити основні шляхи розв'язання глобальних проблем.

Шляхи розв'язання таких глобальних проблем першої групи, як екологічна, паливно-енергетична та сировинна пов'язуються зі швидким розвитком і використанням основних видів відновлюваної енергії (сонячна, вітрова, океанічна та гідроенергія річок); структурними змінами у використанні

існуючих невідновлюваних видів енергії: зростання частки вугілля в енергобалансі національних економік та зменшення газу і нафти, адже запасів останніх на планеті значна менше, а їх цінність для хімічної промисловості набагато більша.

Серед інших шляхів розв'язання цих проблем доцільними є розробка усіма країнами світу сукупності конкретних заходів дотримання екологічних стандартів. Йдеться про стандарти чистоти повітря, водних басейнів, раціонального споживання енергії, підвищення ефективності енергетичних систем; необхідне також вивчення запасів усіх ресурсів у країнах світу з використанням найновітніших досягнень НТР; розширення у країнах, що розвиваються, власного сировинно-переробного виробництва; припинення вирубування лісів, особливо тропічних, забезпечення раціонального лісокористування; формування екологічного світогляду, що створило б можливості для розгляду всіх економічних, політичних, юридичних, соціальних, ідеологічних, національних, регіональних, кадрових питань як у межах окремих країн світу, так і на міжнародному рівні з позицій розв'язання екологічних проблем людства, надання проблемам екологічного характеру, пріоритету над іншими.

Позитивний вплив на розв'язання екологічних проблем мала б комплексна розробка законодавства про охорону довкілля, в т. ч. про відходи, проведення науково-дослідних робіт у цій сфері, поширення передового досвіду щодо збереження природного середовища, а також підписання договорів та угод, спрямованих на розв'язання цих проблем. Певні кроки в цьому напрямі вже зроблено. У період з 1992 по 2002 рік країни-члени ООН підписали ряд договорів та угод, котрі можуть і повинні створити основу для довгострокових глобальних рішень. Три договори стали результатом так званої "Екологічної конференції в Ріо" - з питань зміни клімату, збереження біорізноманіття та опустелювання.

Позитивно впливає на вирішення енергетичної і сировинної проблем економія енергетичних та матеріальних ресурсів.

Глобальний характер проблем економії матеріальних та енергетичних ресурсів потребує реалізації різноманітних заходів як на національному, так і на міжнародному рівнях. Найбільш суттєвими серед них є обмін інформацією, науково-технічне співробітництво, розвиток обміну новими енерго- і матеріало-зберігаючими технікою та технологіями. Це позитивно вплинуло б на використання енергії і сировини. В цьому ж напрямку вплинуло б на розв'язання сировинної та енергетичної проблеми усунення тих причин, які їх породжують. Серед них слід виокремити такі:

- забезпечення національних економік паливом і сировиною здійснюється в основному через їх експорт;
- відбувається постійне порушення зовнішньоекономічних сировинних зав'язків, що являє собою основну суперечність сировинної проблеми;
- нестійкість попиту і пропозиції, наявність періодів надлишку і дефіциту сировини, стрибкоподібне коливання світових цін;

– суперечності між країнами щодо експорту та імпорту сировини. Сировинна та енергетична проблеми є надто гострими для України.

Складним є комплекс проблем, який виникає у сфері розвитку людини та суспільства, що суттєво впливають на біологічні і соціальні аспекти відтворення не тільки робочої сили, але й людської популяції взагалі.

Серед них - ліквідація зубожіння, голоду, хвороби, безробіття і неграмотності, які охоплюють великі зони сучасного світу. Нині у світі більше голодуючих, ніж будь-коли в історії людства. Бідність, зубожіння, безробіття, соціально-економічна відсталість характерні насамперед для країн, що розвиваються, де мешкає майже 2/3 населення планети, що дає підстави цю глобальну проблему зарахувати до проблем подолання відсталості цих країн.

Значні масштаби зубожіння та соціально-економічної відсталості країн, що розвиваються викликають сумніви у можливості вести мову про нормальний розвиток і прогрес світової спільноти, коли переважна частина жителів планети опинилася за межею існування.

Основними шляхами розв'язання глобальних проблем країн, що розвиваються, є такі:

– здійснення системи заходів, спрямованих на забезпечення динамічного соціально-економічного розвитку цих країн у науково-технічній і соціально-економічній сферах;

– формування нового світового порядку, який би гарантував реальну допомогу країнам, що розвиваються, у вирішенні їхніх проблем;

– істотне трансформування у межах світового господарства механізму ціноутворення на природні ресурси шляхом відходу від їх визначення гігантськими ТНК, що контролюють природні багатства країн, що розвиваються;

– нарощування випуску готової продукції цими країнами, що дало б змогу навіть за існуючої кон'юнктури на світовому ринку значно збільшити доходи від експорту;

– надання економічно розвинутими державами світу країнам, що розвиваються, значних фінансових, людських, технічних та інтелектуальних ресурсів для розвідування і розробки природних ресурсів, їх переробки, транспортування та реалізації за трансформованими цінами з метою збільшення валютних доходів, встановлення ними економічного суверенітету над цими ресурсами. Зазначені кошти спрямувати на інтенсивний розвиток сільського господарства, подолання його нераціональної монокультури. З цією метою у 2000 р. країни-члени ООН ухвалили "Цілі розвитку для нового тисячоліття", а з 2002 р. - "Монтерейський консенсус", в якому обумовлюються конкретні зусилля триразового збільшення допомоги найбільш бідним регіонам світу для забезпечення міжнародної мети: підвищення обсягу зовнішньої допомоги до рівня 0,7% від сукупного ВВП заможних країн;

– здійснення прогресивних аграрних перетворень у сільському господарстві цих країн та ліквідація неокolonіальних форм господарювання в цій галузі.

Магістральним шляхом подолання глобальних проблем світового господарства є міжнародне співробітництво між країнами світового співтовариства на основі нових підходів і практичних заходів, які враховували б цілісність світу, в якому розвивається сучасна цивілізація.

4. Глобальні проблеми та економіка України

Україна теж потерпає від глобальних проблем, зокрема екологічної. Вона стосується охорони багатьох елементів довкілля: атмосферного повітря, мінерально-сировинних ресурсів, поверхневих і підземних вод, морських басейнів, ґрунтів, рослинності і тваринного світу, тобто всього середовища життя і праці людини.

Охорона навколишнього середовища в Україні має винятково важливе значення. Це пояснюється насамперед тим, що техногенне навантаження на її природу майже в п'ять разів перевищує такий показник в інших країнах Європи. Саме в Україні відбулась найбільша в історії людства техногенна катастрофа — вибух на Чорнобильській АЕС. Розораність земель в нашій країні досягла майже 80% сільськогосподарських угідь і близько 60% усієї площі країни. Це найвищі показники в Європі.

Разом з такими районами як Урал, Кузбас, Перська та Мексиканська затоки, Азовське, Чорне та Балтійське моря вона визнана зоною екологічного лиха.

Україна є учасницею понад 30 міжнародних багатосторонніх угод у сфері охорони довкілля. Наша держава уклала з державами-сусідами кілька десятків угод з регіонального співробітництва про спільні заходи щодо охорони довкілля в межах Карпатського регіону, басейнів річок Дунаю, Дніпра, Чорного моря тощо.

Дуже забруднюють атмосферу теплові електростанції. Наприклад, лише потужна Бурштинська ТЕС викидає в атмосферне повітря 85 тис. тон сірчистого ангідриду, 15 тис. тон оксидів азоту. Для порівняння: забруднення промислового Донецька сірчистим ангідридом з усіма його металургійними, коксохімічними і хімічними.

Пріоритетного розв'язання потребують в Україні ліквідація наслідків чорнобильської катастрофи, поліпшення якості питної дніпровської води (її використовує близько 40% усього населення країни), формування вільних рекреаційних зон у Карпатах і Криму та ін. Серйозну увагу треба приділити вивченню шкідливих впливів міждержавних забруднювачів на атмосферне повітря і річки.

В нашій державі дуже гостро стоїть демографічна проблема, це відбулося головним чином за рахунок зниження його природного приросту, хоч на цей процес впливає і механічний рух населення — виїзд з країни людей перевищує в'їзд. Україна займає одне з перших місць у світі щодо захворювання на СНІД, онкологічних захворювань.

Прогрес у вирішенні глобальних проблем в Україні, як і загалом у всьому світі, упирається головним чином у ресурсне забезпечення програм, що

розробляються міжнародними організаціями, в першу чергу ООН, МВФ, ВТО та ін. За масштабністю і комплексністю завдань, які передбачається вирішити, на перше місце висуваються, з одного боку, питання щодо джерел таких ресурсів, можливості їх одержання та використання, а з іншого – проблеми організації екологічно безпечного розширеного відтворення суспільного виробництва в усіх країнах світу.